УДК 332.12

Акименко В. В., здобувач (Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів)

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ САМОДОСТАТНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

В статті поглиблено методичні підходи до оцінки самодостатності регіонів України. Поряд з відомими методологічними принципами оцінки стану розвитку економіки регіонів розглянуто принципи загальноекономічного і специфічного характеру. Запропоновано методи розрахунку рівня фінансової самодостатності регіону.
Ключові слова: самодостатність, оцінка, принципи, фінансові ресурси регіону.

В статте углублено методические подходы к оценке самодостаточности регионов Украины. Наряду с известными методологическими принципами оценки состояния развития экономики регионов рассмотрено принципы общеэкономического и специфического характера. Предложены методы расчета уровня финансовой самодостаточности региона.
Ключевые слова: самодостаточность, оценка, принципы, финансовые ресурсы региона.

The paper improved methodological approaches to assessing sufficiency of regions of Ukraine. Along with well-known methodological principles assessment of regional economies discussed the principles of general and specific nature. The methods of calculating the level of financial self-sufficiency of the region.
Keywords: self-sufficiency, assessment principles, the financial resources of the region.

Постановка проблеми. Метою запровадження регіональної економічної самодостатності є створення правових і організаційних основ для соціального і господарського розвитку території. Саме економічна самодостатність може мати позитивний вплив не лише на розв’язання соціальних проблем, але практично всіх питань, які охоплюють функціонування регіонального економічного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідженням питань оцінки самодостатності зробили вчені-економісти: М. Бутко, О. Василик, В. Геєць, Б. Данилишин, М. Долішній, С. Двоєносенко, Б. Заблоцький, А. Єпіфанов, М. Єрмошенко, І. Луніна, В. Карпінськийо, В. Мамоно-

ва, В. Мамутова, В. Опарін, К. Павлюк, Ф. Ярошенко, С. Юрій та багато інших. Увага дослідників в основному акцентується на дослідженні моделі розширеного самовідтворення, в основу якої покладені об'єктивні економічні закони, що виявляють свою дію за допомогою кількісних та якісних показників чинників виробництва, обміну, споживання. Проте залишаються нерозв'язаними ряд проблем, спричинених значною централізацією фінансових ресурсів в управлінні соціально-економічним розвитком регіону.

Метою статті є поглиблення методичних підходів до оцінки економічної та фінансової самодостатності регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, під економічною самодостатністю слід розуміти такий стан розвитку економіки регіону, котрий характеризується ефективним та раціональним використанням наявного потенціалу, здатністю до саморозвитку і самовідтворення, реалізації конкурентних переваг та мінімізації впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища.

Економічна самодостатність будь-якого організаційного рівня тісно взаємопов'язана з самофінансуванням і представляє собою двомірну систему економічних і соціальних відносин між всіма суб'єктами, які забезпечують розвиток продуктивних сил і регіональної економіки.

Двовимірність розповсюджується як за горизонталлю, так і за вертикаллю.

Горизонтальні відносини охоплюють:

- прямий та непрямий характер між господарюючими суб'єктами даного регіону та інших регіонів;
- між регіоном як цілісною господарською системою, підприємствами та організаціями, розміщеними на його території;
- між однорівневими суб'єктами, які складають єдине територіальне утворення (районами міста, сільськими радами, адміністративними районами області).

Вертикальні відносини охоплюють:

- між державою (суспільством) і регіоном;
- між таксономічними одиницями різного організаційного рівня; область – район – населенний пункт;
- між центральними господарськими формуваннями і підприємствами;
- між регіоном і підприємствами.

Не можна не погодитись з думкою Заблоцького Б., який вважає, що регіональній економічній самодостатності притаманні дві особливості:

- по-перше, це конкретний стан економіки, який забезпечує прибутковість і самофінансування відтворення його потенціалу;
- по-друге, це конкретні форми економічних і соціальних відносин, які треба запроваджувати, планувати, регулювати, удосконалювати для збереження чи збільшення прибутковості і надійного самофінансування відтворення [4].

Регіональна економічна самодостатність тісно пов'язана з вимогами дії об'єктивних економічних законів (див. табл. 1) [5].

Беручи до уваги, що принцип (від лат. – початок, основа) визначається як основні, вихідні положення, установка для якої-небудь теорії, вчення, науки, (керівне положення, основне правило діяльності), регіональна самодостатність базується на наступних загальних принципах: історизм, законність, гармонійність, рівність та економічна свобода, пріоритетність загальнолюдських цінностей, синергетичність, динамічність, збалансованість (рисунок).

Таблиця 1

Зв'язок регіональної економічної самодостатності з економічними законами

№	Закон	Зв'язок
1	Закон товаровиробництва $Q_ц = Q_n ц_n + dQ_n ц + \Delta dQ ц$	Забезпечує реалізацію не лише самоокупності, але й самофінансування за умови відповідного рівня величини $\Delta dQ ц$, тобто прибутку. Це є важливою передумовою стабільного відтворення обсягів виробництва суб'єктом – виробником.
2	Закон товарообміну $Q = Г / ц$; де Г – грошова форма вартості товару	Забезпечує платоспроможність суб'єкта – покупця. Наявність в нього відповідної грошової суми забезпечує процес купівлі потрібного йому товару, а суб'єктові – виробникові – відшкодування затрат виробництва товарів і послуг та отримання прибутків.
3	Закон соціально-економічної збалансованості $Q_ц = \nu_г Г_м$; де $Г_м$ – грошова маса; $\nu_г$ – коефіцієнт оборотності грошової маси.	Забезпечує рівність між пропозицією і попитом, структурою товарів, послуг та структурою матеріально-соціальних потреб, економічною вигодою продавців і платоспроможністю покупців, оптимальність пропорцій між трудовим, основним і обіговим капіталом, між галузями базових і соціальних виробництв, між витратами і прибутками, між доходами і цінами.

Названі принципи, в разі дотримання, повинні забезпечити збалансованість локальних та регіональних економічних систем; а також стабільність у виробничій, невиробничій і екологічній сферах та регіону в цілому; зростання обсягів регіонального виробництва, грошових доходів працюючих, рівня життя людей.

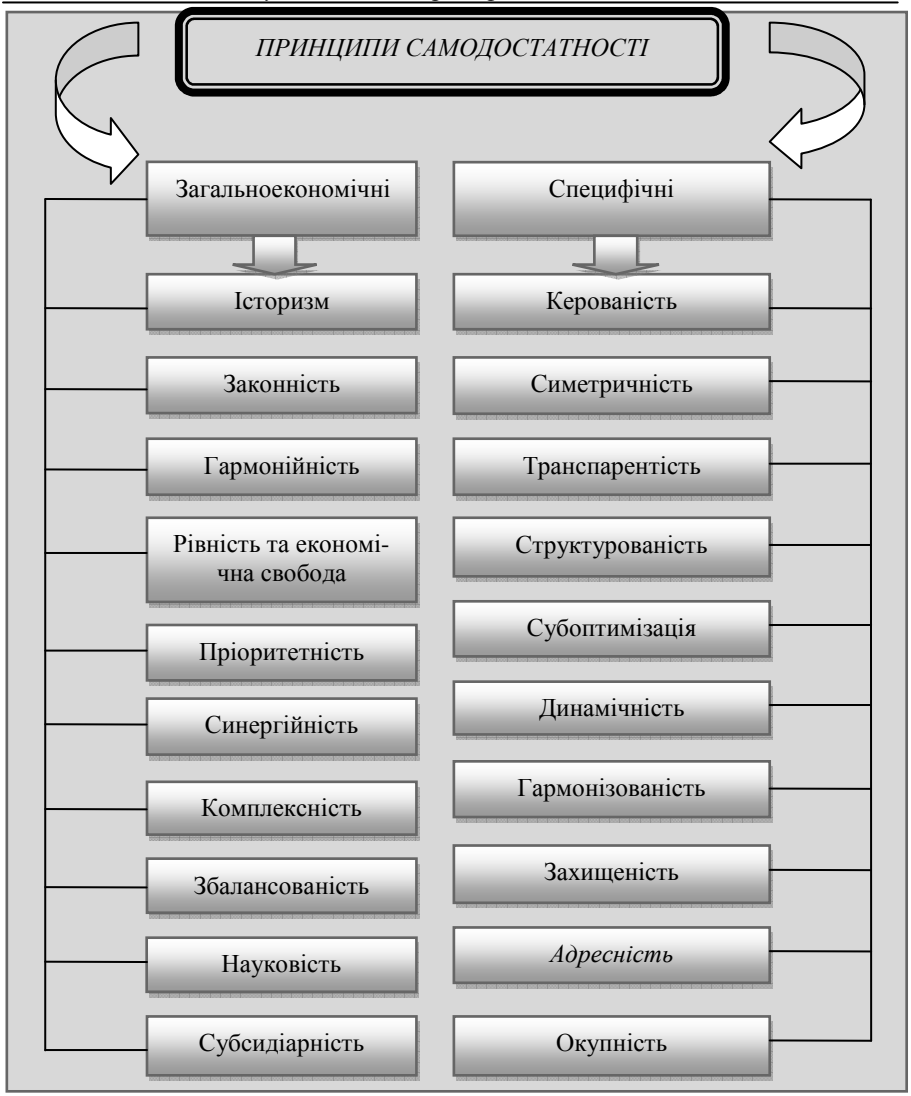

Рисунок. Система принципів самодостатності

Фінансова самодостатність регіону базується на економічному підґрунті і характеризується таким рівнем концентрації фінансових ресурсів, які забезпечують відтворення продуктивних сил, належну якість життя, соціальну комфортність проживання та добробут населення, а також збереження навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь.

Відомо, що фінансові відносини, відображаючи рух вартості від одного суб'єкта до іншого, характеризують обмінні, розподільчі та не розподільчі процеси і відображаються у грошових потоках. Фінансова діяльність регіону, пов'язана з формуванням доходів і здійсненням витрат всіма господарюючими суб'єктами, які складають його економічний простір.

Регіональні фінанси – це сукупність економічних відносин, пов'язаних із формуванням, мобілізацією і розміщенням грошових коштів, а також з обміном, розподілом і перерозподілом вартості, створеного на основі їх використання валового регіонального продукту.

Головне призначення регіональних фінансів полягає в забезпеченні кожного суб'єкта підприємництва, кожної державної структури, органів місцевого самоврядування та кожної фізичної особи достатніми для здійснення їх діяльності грошовими коштами.

Звідси, під фінансовими ресурсами регіону ми розуміємо просторову концентрацію грошових коштів у господарській системі регіону, а також можливості місцевих бюджетів всіх рівнів та домогосподарств, включаючи зовнішні фінансові джерела, які спрямовуються на розвиток конкретної території.

Динаміка наявності фінансових ресурсів України характеризується наступними даними (див. табл. 2).

Таблиця 2

Структура фінансових ресурсів України (млн грн у фактичних цінах)

Види економічної діяльності	Стадії виробництва					
	Випуск		Проміжне споживання		Валова додана вартість	
	2005	2010	2005	2010	2005	2010
1	2	3	4	5	6	7
Сільське та лісове господарство	94801	189669	54259	110706	40542	78963
Добувна промисловість	41149	116750	23240	52919	17939	63831
Переробна промисловість	399039	788017	312176	620867	86863	167150
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	36739	104515	21570	68859	15169	35656
Будівництво	45972	98212	29602	65746	16370	32466

продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	99662	262653	43621	110057	56041	152596
Діяльність транспорту та зв'язку	91219	209457	43784	86989	47435	122468
Освіта	29388	84592	8506	26943	20882	57649
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	22855	64966	8890	22876	13965	42090
Інші види економічної діяльності	134806	400915	54009	141466	80797	259449
Оплата послуг фінансових посередників	х	х	7402	45814	-7402	-45814
Усього	955630	2319746	607029	1353242	388601	966504
Податки (за виключенням субсидій на продукти)	52851	128103	х	х	52851	128103
Валовий внутрішній продукт	1048481	2447849	607029	1353242	441452	1094607

Для об'єктивної оцінки обсягів фінансових ресурсів регіону доцільно їх обраховувати на 1 особу, використовуючи наступну формулу:

$$O_{рф} = \frac{\sum_{n=1}^{n} ФГС + МБ + ФДГ + ЗФР}{Ч_н}, \qquad (1)$$

де $О_{рф}$ – обсяги фінансових ресурсів регіону;

ФГС – фінансові ресурси господарюючих суб'єктів;

МБ – кошти місцевих бюджетів;

ФДГ – фінансові ресурси домогосподарств;

ЗФР – залучені фінансові ресурси із-за меж регіону, а також кошти благодійних фондів, громадських організацій тощо;

$Ч_н$ – чисельність наявного населення регіону.

Для визначення рівня фінансової самодостатності регіону розрахований показник слід співставити з еталонним, нормативним, загальнодержавними розмірами та з високорозвиненими країнами.

З огляду на те, що дослідити фінансові ресурси регіону в повному обсязі є занадто масштабно і проблематично з точки зору наявності публічної інформації, в обсязі дослідження ми прагнемо зосередитись на фінансовій самодостатності регіону через призму місцевих бюджетів. При цьому ми виходимо з того, що бюджетна система в цілому є однією з основних складових механізму державного регулювання економіки. Від ступеня оптимальності співвідношень між елементами бюджетної системи залежить рівень збалансованості бюджетного регулювання і ефективність його впливу на динаміку соціально-економічного розвитку держави та її регіонів.

Адже якщо фінанси господарюючих суб'єктів спрямовуються на процеси простого або розвиненого відтворення виробництва в умовах домінуючої приватної форми власності, а фінанси домогосподарств забезпечують процеси позитивної демографічної динаміки на рівні первинної суспільної ланки, то місцеві бюджети це кошти перерозподілу централізованих фінансових ресурсів на користь функціонування і розвитку адміністративно-територіальних утворень держави.

Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, котра постійно вдосконалюється і адаптується до конкретних завдань соціально-економічного розвитку окремих таксономічних одиниць і держави в цілому.

Виходячи з викладеного, в теоретичну складову дослідження доцільно ввести поняття адаптивної інституціальності бюджетної системи, яка на засадах архітектоніки постійно удосконалюється і дифузійно вмонтовується в процеси реалізації завдань соціально-економічного розвитку регіонів.

Якщо під інститутами розуміти обмеження, які накладає суспільство на певні напрями свого розвитку, то інституційні зміни в бюджетному процесі передбачають запровадження окремих обмежень відповідно етапу економічного розвитку, зокрема рівень інвестиційної складової в бюджеті, структуру дохідної і видаткової частини місцевих бюджетів, рівень його дефіциту.

Виходячи із стратегії модернізації економіки, пов'язаної з підвищенням рівня її ендогенної складової, необхідні відповідні інституційні зміни в фінансовому регулюванні, зокрема в податковій політиці, державній політиці в сфері видатків, запозиченні, державного боргу, формуванні бюджетів територіальних громад та регіонів в цілому.

Оскільки фінансова база регіону займає одну з найважливіших позицій та найвагоміших складових регіональної політики, необхідно детальніше розглянути механізми забезпечення самодостатності та формування ефективної системи фінансового забезпечення територіальної самостійності. На наше переконання, це можливо лише за умови якщо реформування місцевого са-

моврядування відбуватиметься одночасно з розбудовою нової моделі фінансового забезпечення функціонування місцевих громад.

Висновки і пропозиції.

В кінцевому результаті слід зазначити, що ключовим елементом механізму економічної самодостатності є людський чинник і, перш за все, рівень регіонального менеджменту та професійних компетентностей всіх суб'єктів ринку для реалізації конкурентних переваг регіональних господарських систем.

1. Бюджетний кодекс від 08.07.2010 р. № 2456-VI. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/t102755.html. **2.** Податковий кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/t102755.html. **3.** Акименко В. В. Теоретичні засади формування фінансової самодостатності регіонів / В. В. Акименко // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління «Управління економічним розвитком промислових підприємств». Серія «Економіка». – Т. XII. – Вип. 220. – Донецьк: ДонДУУ, 2012. – С. 11-19. **4.** Заблоцький Б. Економічна самодостатність регіону / Б. Заблоцький // Регіональна економіка. – 2001. – № 1. – С. 40-50. **5.** Карпінський Б. А. Збалансованість фінансової системи: методологія, оцінка, порівняння : монографія / Б. А. Карпінський. – Л. : Логос, 2005. – 496 с. **6.** Трифимова В. В. Економічна самодостатність країн в епоху глобальної інтеграції : монографія / В. В. Трифимова. – Сімф. : ВіТроПринт, 2010. – 450 с.

Рецензент: д.е.н., професор Лазаришина І. Д. (НУВГП)